

- 11 Derrida: *De la grammatologie*, p. 14.
 12 ibid., p. 73. En note følger: "C'est bien évidemment à Nietzsche que nous renvoient encore ces thèmes présents dans la pensée de Heidegger . . . de Fink (*le jeu comme symbole du monde*, 1960) et, en France, de K. Axelos (*Vers la pensée planétaire*, (1964) et *Enführung in ein künftiges Denken*, (1966))."
 13 Kostas Axelos: *Le jeu du monde*, (Ed. Minuit 1969), pp. 420-421. Samtidig udkom *Arguments d'une recherche* (smst.).
 14 Gilles Deleuze: *Faillie et feux locaux*, *Critique* 275, avril 1970.
 15 Gilles Deleuze: *Différence et répétition*, (P.U.F. 1968), p. 26.
 16 ibid., p. 30; af Deleuze skal især også nævnes hans *Nietzsche et la philosophie*, (P.U.F. 1962), og *Logique du sens*, (Ed. Minuit 1969).

Jørgen Holmgaard:

LYKKEN ER . . .

En kortfattet analyse af Henrik Pontoppidans "Lykke-Per".

1. Indledning	9. Lykkesekvensen
2. Konstitutionel model	10. Forløbsmodel
3. Sekvensmodel	11. L-P's panderter
4. L-P's barndom	12. Lykken
5. Ingeniørsekvenserne	13. Den menneskelige natur
6. De seksuelle sekvenser	14. Seksualiteten
7. "Den store sekvens"	15. Jakobe
8. Medieringssekvensen	16. Ideologien

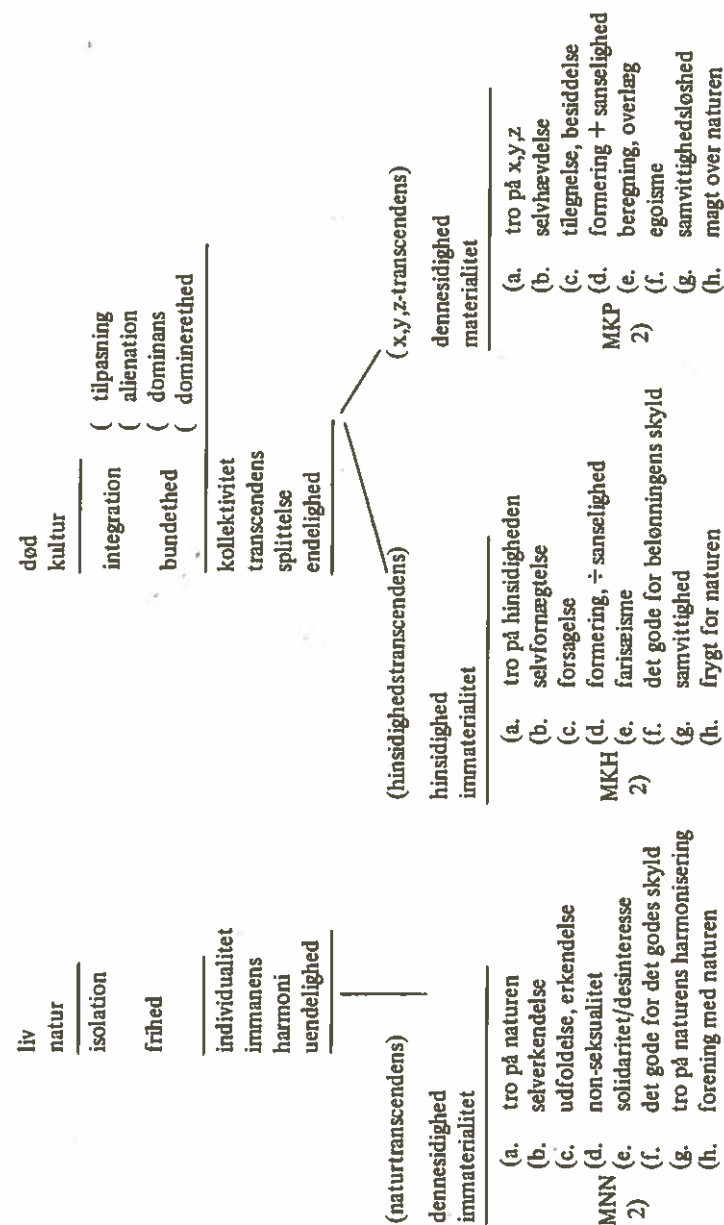
1. *Indledning*. Den beskrivelse, der her vil blive givet af 'L-P'¹ afviger på væsentlige punkter fra de eksisterende beskrivelser, som litteraturforskningen har præsteret. Den gør det ved at påvise, dels at værket "forkyndelse" ikke er det pæne individualismebudskab, man normalt finder frem, dels at det individualismebudskab, der vitterlig er tale om, fungerer ideologisk på en måde, som aldrig bliver expliciteret.

2. *Konstitutionel model*. Til dette formål har det vist sig fordelagtigt at opstille en tilgrundliggende model over de størrelser, som beskrivelsen vil benytte sig af og som for så vidt betragtes som dem, der opereres med i værket. Det basale princip i denne model er en forestilling om, at der i værket er noget, der vurderes positivt, og noget der vurderes negativt. Denne overordentlig enkle forestilling, som alle 'L-P'-beskrivere tilsyneladende er enige om, mister sin enkelhed, så snart man skal finde ud af, hvad der er positivt, og hvad der er negativt. Den almindelige fremsærd i forbindelse med 'L-P' er at tage fat i heltens dagbogsnotater i sidste kapitel og derudaf drage og formulere forskellige mere eller mindre generelle leveregler, som derefter kaldes romanens budskab eller forkyndelse. Det er der på sin vis heller ikke noget forkert i, idet man herved har taget hensyn til to væsentlige forhold: dels det generelle, at slutningen i et konstrueret forløb som en roman normalt har en særlig betydning; dels det specifikke, at 'L-P' ikke mindst i sidste kapitel tenderer til at være en utilsløret debatbog om livsanskuelser. Den forståelse af værket, man derved kommer frem til, forekommer imidlertid utilfredsstillende ved enhver nærmere betragtning, idet den afsluttende forkyndelse ikke på nogen særlig

1) 'L-P' står for værket, L-P for romanpersonen. Anvendt udgave: H. P.: *Lykke-Per*, (1-2). Gyldendals Bibliotek 1964.

overbevisende måde lader sig projicere tilbage på de foregående 600-700 sider. Der forbliver en fornemmelse af, at der er forskellige ting, der ikke passer. For at komme ud over desorienteringen eller forsimpelens klarhed – alt efter hvad man har valgt – er det nødvendigt at finde andre end den nævnte vej til at fastslå det positivt hhv. negativt vurderede. Man kunne således forestille sig, at de ting, som L-P successivt forholder sig til inden han når frem til lykken, har en eller anden betydningsbærende sammenhæng, som ville kunne uddybe eller måske anfægte den åbenlyse forkyndelse. Ligeledes kunne valoriseringen (den manifesterede vurdering) af de øvrige personer tænkes at bidrage ret væsentligt til forståelsen af, hvad der alt i alt er sagen. Og endelig er der den mulighed, at der i metaforikken kunne afsløre sig en struktur af betydning for og i sammenhæng med de øvrige modsætninger mellem det positive og negative. For at kunne se disse forskellige forhold i deres sammenhæng med hinanden er det uomgængeligt at kunne referere til en fælles ramme; en sådan har man i den nævnte tilgrundliggende, den konstitutionelle, model. Hvordan den skal se ud, er ikke umiddelbart givet, men først muligt at sige efter prøvekørsel af forskellige foreløbige modeller. På den måde kan man bl.a. afprøve muligheden af at anlægge en betragtning, der ikke er rent binær, d.v.s. ikke deler det hele op i to dele. Det resultat, jeg er kommet til, fastholder fundamentalt set todelingen, selv om den ene af siderne igen er delt op i to, sådan at modellen i en vis forstand er tredelt. Den ser ud som vist næste side.

'Liv' er en totalisering af det positive, 'død' af det negative. Førstnævnte er således synonymt med "lykken", hvilket antyder, at hverken 'liv' eller 'død' umiddelbart skal kobles sammen med de respektive biologiske tilstande, men skal forstås i en metaforisk betydning, der også er hyppig i dagligsproget. Den første specifikation af den i sig selv lidet sigende 'liv vs(versus)død'-opposition er tilknytningen af 'natur vs kultur'. Den nærmere beskaffenhed af de to komplekser, som hermed er etableret, fremgår af de derpå følgende oppositioner, hvoraf de to første beskriver individets sociale relationer. 'Isolation' er det optimale fravær af disse, og i et implikationsforhold hertil følger 'frihed'. Det skal forstås sådan, at man først kan blive 'fri', når man har 'isoleret' sig fra de interpersonelle relationer i højst mulig grad. Disse er netop på deres side konstituerende for 'kulturen', og det er de tilsvarende på to måder: i form af 'integration' og i et lignende implikationsforhold hertil 'bundethed'. Hvis man er 'integreret' i de interpersonelle relationer, d.v.s. medlem af en eller anden form for kollektivitet, er man også 'bundet'. Nu kan man være 'integreret' på forskellig vis: man kan være 'tilpasset' og "hjemme" i gruppen, eller man kan være 'alieneret', føle sig fremmed i forhold til den, selv om man altså er 'integreret', har kontakt med og er afhængig af den. Med 'integrationen' følger, at man enten 'dominerer' eller 'bliver domineret';

2) M står for manifestant, N for 'natur' og naturtrascendens, K for 'kultur', H for hinsidighedstrascendens, P for pengetrascendens (= x,y,z-trascendens).

andre muligheder end disse to manifestationer af 'bundetheden' eksisterer der ifølge 'L-P' ikke.

Den næste rubrik af modsætningspar lægger sig ikke direkte til handlingens aktører. Derimod karakteriserer de de to komplekser, 'liv-natur' og 'død-kultur', og deres manifestationer, og beskriver således indirekte romanpersonerne og deres handlen. 'Individualitet vs kollektivitet' kan måske forekomme overflødig, for så vidt som de sociale relationer allerede er beskrevet ved hjælp af 'isolation vs integration' og 'frihed vs bundethed'. Men som specifikation bl.a. af disse tjener de til at understrege, at det positive, autenticiteten, er kendetegnet ved at knytte sig alene til det enkelte individ. Det er f.eks. ikke sådan, at en gruppe mennesker, der har fundet lykken, kan give sig til at grundlægge en positiv kultur i overensstemmelse med 'naturen'. Lykken er alene et anliggende for den enkelte i al afsondrethed. Det er individets og ikke en gruppes eller alles frelse, det gælder. Tilsvarende er den ulykkebringende 'kultur' karakteriseret ved 'kollektivitet': intet foregår på trods af eller uden om de interpersonelle relationer. 'Immanens vs transcendens' beskriver den expliciterede modsætning, der eksisterer mellem dem, som sanser "gennem andres Organer" (2/p. 333) og dem, der har "en selvstændig og umiddelbar Forbindelse med Tingene" (ibid.), d.v.s. som erkender deres iboende natur, immanensen. I overensstemmelse hermed skal 'transcendens' forstås som forestillingen om en universel værdi, der ligger bag ved eller uden for tingene. Det er sådanne forestillinger, der i 'L-P' siges at karakterisere 'kulturen': den forhindrer mennesket i at komme i et autentisk forhold til verden. Autenticiteten tilvejebringes gennem et direkte og uhildet forhold, bl.a. fordi 'naturen' i sin 'immanens' anses for at besidde en balance, en 'harmonisk', som individerne kan blive delagtige i. 'Kulturen' betegner et brud på denne 'harmonisk', alene for så vidt som den er kultur, og det giver sig på mere eller mindre gennemskuelig måde udslag i en 'splittelse' hos dem, der lever i 'kulturen'. Endelig har vi så 'uendelighed', der bl.a. præciserer, hvad det er for en slags natur, der betragtes som 'natur'. Det er de barske og menneskeforladte vidder, det er bjergenes isøde, det er havet og det forblæste, nøgne Vestjylland. Af det, som normalt også kaldes natur, f.eks. det frodige og opdyrkede Østjylland, er det kun de elementer, der besidder 'uendelighed', der forlenes med 'naturens' positivitet. Det gælder således den strømmende å, som "bragte Bud fra det evigt uforgængelige i Tilværelsen" (2/p. 144). Heroverfor står 'det kulturelle' i alle dets fluktuationer som karakteriseret ved 'endelighed'.

Den korrekte opstilling af de tre kolonner, der er benævnt MNN, MKH og MKP, er, at de to sidstnævnte er placeret lige under 'død-kultur'-størrelserne, ligesom MNN er det under 'liv-natur'-størrelserne; alle tre således på linie med hinanden. Som hermed antydtes gælder den opdeling, at MNN knytter sig til og indgår i 'liv-natur'-komplekset, d.v.s. at den praksis, den

måde at leve og handle på, som valoriseres positivt i bogen, er kendetegnet ved MNN-kvalifikationer. Inden for 'død-kultur'-komplekset eksisterer der på dette plan en opdeling i to delkomplekser, MKH og MKP. De har 'kulturens' generelle kendetegn til fælles, men derudover består der et, som det viser sig, "uafhjælpeligt Modsætningsforhold" (2/p. 282) imellem dem. — Når de sociale kvalifikationer er placeret ovenover de tre delkomplekser, hænger det sammen med, at der mellem dem eksisterer et lignende implikationsforhold som mellem de sociale værdier indbyrdes. Således gælder det, at når blot individet er 'isoleret' og 'befriet' fra de interpersonelle relationer, som det i 'kulturen' indgår i, vil det nå frem til besiddelse af de positive MNN-værdier. Tilsvarende følger der med 'integration' og 'bundethed', at man praktiserer enten MKH- eller MKP-størrelserne, der altså begge er negative. — Modsætningen mellem 'natur', MNN, og 'kultur', MKH + MKP, er fundamental, men derudover kan de tre delkomplekseres indbyrdes forhold præciseres ved hjælp af bestemte forskelle i de transcendenser, der kan siges at ligge bag dem. Der er tidligere blevet gjort opmærksom på den manifesterede tanke om den 'kulturelle' levemåde transcendente karakter, over for hvilken erkendelsen af immanensen hyldes. Som et godt eksempel på tankestrukturens inerti finder dette sted ved, at immanensen gøres til et princip og en forestilling af nøjagtig samme karakter som de transcendenser, som den fornægter. Den bliver selv transcendent ved at blive formuleret som en sand, rigtig forestilling, der bør beherske menneskets forhold til verden i stedet for de forkerte, falske forestillinger, der ellers dominerer. Foruden 'immanens' består 'natur'-transcendensen af de øvrige størrelser, der ovenfor blev bestemt som indirekte karakteristika ved personerne og deres handlen: 'individualitet', 'harmonisk', 'uendelighed'. Disse er en del af 'natur'-transcendensen ligesom 'kollektivitet', 'transcendens', 'splittelse' og 'endelighed' er det af de to 'kultur'-transcendenser. Når vi går fra denne generelle karakteristika, der svarer til den fundamentale 'natur vs kultur'-opposition, ned til det specifikke, der derudover adskiller de tre transcendenser, er det muligt at foretage en distinktion alene ved hjælp af 'dennesidighed vs hinsidighed' og 'materialitet vs immaterialitet'. Førstnævnte modsætningspar beskriver om der i det forestillingskompleks, som en transcendens er, indgår den opfattelse, at menneskets eksistens er rent dennesidig, eller at den fortsætter/ kan fortsætte hinsides døden. Sidstnævnte modsætningspar betegner en positiv eller negativ vurdering af denne verdens goder; herved forstås alt, der tjener legemets (mere eller mindre luksuriøse) behov, samt andre åndløse besiddelsesobjekter som berømmelse, ære o.lign. Bagved ligger således den gamle modsætning mellem ånd og materie, sjæl og legeme. X, y, z som betegnelse for den transcendens, der har kombinationen 'dennesidighed' + 'materialitet', angiver, at det med vekslende indbyrdes dominans er størrelser som penge, magt, ære,

sanselighed, der spiller rollen som bærere af de transcendent værdier.

Selv om en nærmere redegørelse for de enkelte punkter i de tre delkomplekser ville være velanbragt, må jeg af pladsgrunde nøjes med at rekapitulere det generelle forhold, at MKH a.-h. og MKP a.-h. betegner to forskellige former for afvigelser fra 'det naturlige' (og altså positivt valoriserede); dette findes i det tilsvarende punkt i MNN-rækken.

3. *Sekvensmodel.* Der mangler nu kun én yderligere redegørelse, inden hele det beskrevne apparat kan bringes i anvendelse. Det drejer sig om en model til at beskrive de delforløb, de sekvenser, som det vil være praktisk og indsichtsbringende at dele hele forløbet op i. Den foreslåede sekvensmodel, der har meget generel anvendelighed, består af tre dele. Først en situation, hvor den person, det drejer sig om, er utilfreds, dårlig tilpas, mangler noget, kort sagt, hvor han i en eller anden forstand og en eller anden grad er ulykkelig. Samtidig hermed og på grund heraf har han et ønske om at ændre den tilfredsstillende situation til en tilfredsstillende, at erstatte ulykke med lykken. Dette ønske har flere sider, som kan kaldes modaliteter: det består først og fremmest af en vilje, men derudover bl.a. også af en viden om, hvordan lykken kan vindes. Ønsket eller modaliteterne har et objekt; helt abstrakt er det LYKKEN, men konkret er det naturligvis en forestilling om, hvori lykken består. Denne situation eller tilstand, der således er kendetegnet dels af ulykke, dels af et ønske om at ændre denne til lykke, kan kaldes et modalitetsfelt. — Næste led er meget naturligt et forsøg på at føre forestillingen om, hvori lykken består, ud i livet. Et sådant forsøg kan være en enkelt, afsluttet handling, eller det kan strække sig over f.eks. mange år i en romanpersons liv. Men uanset det, ender forsøget i en sluttetilstand, hvor man så kan konstatere, på den ene side om tilvejebringelsen af den formodet lykkebringende situation er lykkedes, på den anden side om lykken så virkelig har befundet sig på det formodede sted. Sluttetilstanden eller resultatfeltet kan således være tilfredsstillende eller utilfredsstillende, sidstnævnte på to forskellige måder. Tilsvarende eksisterer der i sidste tilfælde to forskellige fortsættelser: hvis det ikke er lykkedes at tilvejebringe den formodet lykkebringende situation, kan der opstå et ønske om at prøve igen, og så er man tilbage i et identisk modalitetsfelt. Den anden mulighed er, at man ændrer opfattelsen af, hvori lykken består. Så er man også tilbage i et modalitetsfelt, men nu med et nyt modalitetsobjekt.

Denne måde at beskrive forløb på kan kombineres med den konstitutionelle model på den måde, at dennes termer anvendes til at specificere, hvad det er, der er utilfredsstillende i modalitetsfeltet, hvad der er modalitetsobjekt, og hvad der karakteriserer sluttetilstanden.

4. *L-P's barndom.* For at springe direkte ud i en beskrivelse af L-P's

livsforløb ved hjælp af disse redskaber starter det med en i højeste grad tilfredsstillende situation, den lykkelige barndom inden syndefaldet. Hvis den konstitutionelle model skulle passe, er han i denne tilstand karakteriseret af MNN-størrelser, samt de 'naturlige' sociale kvalifikationer. For at begynde med de sidste er forholdet meget rigtigt det, at han i denne tid lever 'isoleret' og 'frit' i forhold til samfundet i almindelighed og familien i særdeleshed, og at han er lykkelig ved det. Ganske vist er han integreret i "en lille Skare smaa Røvere" (1/p. 11), ovenikøbet som fører, så han står altså ikke uden for ethvert gruppetilhørsforhold. Den negative 'integration' må derfor præciseres til at vedrøre de voksnes samfund, 'kulturen'. M.h.t. MNN-kvalifikationerne er a. og b. naturligvis ikke aktuelle, men så meget desto mere MNN-c. -h. i kraft af det umiddelbare og friske friluftsliv, han her fører. Det skal også lige bemærkes, at det ganske rigtigt hører med til denne lykketilstand, at seksualiteten er fraværende, jfr. MNN-d.

Syndefaldet fra denne lykketilstand sker, da forældrene finder ud af, at L-P er gået hen og blevet en lille, vild hedning, simpelt hen af mangel på den rette omsorg og opdragelse. Det prøver de følgelig at gøre godt igen bl.a. ved at kriminalisere de ting, i kraft af hvilke han har praktiseret 'natur'-værdierne og været lykkelig. Den anden del af bestræbelserne består i at indoktrinere de sideniuske værdier i ham. Disse er identiske med MKH-komplekset og de 'kulturelle' sociale værdier. Således er alle Sidenius'er 'tilpassede' i forhold til den gruppe, der udgøres af familien og andre sande trofæller; tilmed forlænges 'tilpasningen' af en udpræget selvbevidsthed og 'farisæisme' over for udenforstående som f.eks. hos søster Signe, der havde "en Overbevisning om at tilhøre den lille Flok, der fulgte Retfærdiggørelsens snevre Sti" (1/p. 19). 'Bundethedens' to muligheder fordeler sig i overensstemmelse med den stærkt hierarkiske, nærmere betegnet patriarkalske struktur, der regulerer de troendes interpersonelle relationer. Således er der én inden for den relevante gruppe, familien, der besidder 'dominans', mens resten er 'dominerede': "Forholdet mellem Forældre og Born som overhovedet Tonen i Hjemmet var gennemført patriarkalsk" (1/p. 9). Bortset fra patriarken selv har vi altså kombinationen 'tilpasning' + 'dominerethed', hvilket er så fast, at afvigelser i form af opsternasighed og utilfredshed ikke tolereres. M.h.t. Sidenius'ernes manifestation af MKH-kvalifikationerne er deres kristentro at betragte som MKH-a. I stedet for 'selvfornægtelse', MKH-b., forekommer faderens nidkærhed snarere at ligne MKP-b. En sådan betragtning ville imidlertid være at sammenblande hans 'farisæisme' og hans stilling som patriark, 'dominans', med en ganske væsensforskellig potensering af egen betydning og eget værd, sådan som det træffes hos MKP-folkene, der jager efter ære og berømmelse. Derimod står 'selvfornægtelse' i høj grad på faderens program, bl.a. i den forstand, at det er Vorherre og pligten, man skal underkaste sig, og ikke personlige lyster. "En saadan Selvfornægtelse"

(1/p. 19) praktiserer søster Signe ved at "ofre sin Ungdom for Hjemmet og sine smaa Søsken" (ibid.). 'Forsagelse', MKH-c., finder vi udtalt i Sidenius'ernes "Ringeagt for alle timelige Tings Værd" (1/p. 8). Det skulle være evident, at det kun er seksualitetens formeringsaspekt, der er aktuelt, MKH-d., og i hvilken forstand de er 'farisæiske', MKH-e., er allerede antydnet. Den kristne næstekærligheds fundering i troen på en hinsidig belønning, MKH-f., er ligesom 'selvfornægtelsen' smukt fremhævet i forbindelse med søster Signe, der er overbevist om en "Arvelod (...) i Himlen, hvor engang den evige Herlighed skulle blive Løn for al Møje og alle Afsavn" (1/p. 20). Tilstedeværelsen af 'samvittighed', MKH-g., er en uundgåelig følge og del af kristentroen og viser sig, om ikke før, i faderens desperate forsøg på at indpode den hos L-P. Endelig ses MKH-h. som en del af "det sideniuske" manifesteret i beskrivelsen af "den halvmørke, beklumrede Stue, hvor hans Fader og Søsken nu sad og sang Salmer og bad Bønner midt i Vinternattens Eventyrpragt – en slags Underjordiske, blinde for Lysets Glans, fulde af Gru for Livet og dets Herlighed" (1/p. 24).

5. *Ingeniørsekvenserne.* Betragt denne gennemgang som et eksempel på anvendelse af den opstillede model. Derudover beskriver den den ene komponent i den ulykkelige, inautentiske situation, der opstår for L-P, da det fædrene indoktrineringsforsøg river ham ud af den barnlige lykke. Den anden komponent er hans manglende evne til modstandsløst at antagme det sideniuske værdikompleks, MKH. Resultatet er en tilstand, hvor han er 'alieneret' og 'domineret'. Hans forsøg på at ændre denne tilstand til en mere acceptabel, d.v.s. den første del af hans lykkejagt, kan beskrives som 2 X 3 sekvenser. Todelingen fremkommer ved, at hans seksuelle frigørelsesforsøg med rimelighed kan udskilles som til en vis grad selvstændige i forhold til "de øvrige". For at begynde med de sidste bærer det første modalitetsobjekt i denne række endnu tydeligt præg af den uberørte barndoms lykke, idet han drømmer "om et stolt og frit omflakkende Liv, rigt paa Eventyr og spændende Tildragelser" (1/p. 28). Fordi han forestiller sig denne drøm realiseret i ingeniørgerningen, og derudover fordi han hermed vil trodse faderen og slægtstraditionen, bliver det uddannelsen på Polyteknisk Læreanstalt, der indledningsvis kommer til at spille rollen som lykkens formodede hjemsted. Formodningen bliver gjort til skamme, da han finder ud af, at læreanstalten i stedet for at repræsentere et alternativ til den hjemlige smålighed afslører uhyggelige lighedstræk: den ligger "i Skyggen af en gammel Bispegaard" (1/p. 41), og det var ikke "ildfulde Forkyndere af Naturvidenskabens Evangelier" (1/p. 42), han traf, men "hentørrede Skolemesterskikkelser, der ikke var synderlig forskellige fra dem, han netop havde taget Afsked med paa Skolen derhjemme" (ibid.). "Fra alle Sider modtog Per den Belæring, at en

duelig Ingeniør ikke (i hvert Fald ikke længere) var en saadan stolt, verdensomflakkende Eventyrhelt, som han havde foregøjet sig, men blot et almindeligt Kontormenneske" (ibid.). Kort sagt viser det sig, at han ikke her finder den store lykke, men en uddannelse, der vil føre til "Hverdagsliv og Godt købslykke" (ibid.). Det vil sige, at dette første alvorlige forsøg på at ændre den utilfredsstillende situation til en lykkelig har lidt nederlag i den forstand, at lykken viste sig ikke at være dér, hvor han havde regnet med at finde den. Den polytekniske læreanstalt har afsløret sig som værende på mange måder af samme karakter som barndomshjemmet.

Det nedslående besøg hos prof. Sandrup betegner en sekvens af nøjagtig samme slags. Resultatet heraf er en erkendelse af, at kampen for lykken skal vindes gennem anerkendelse af vandbygningsprojektet hos andre autoriteter end den polytekniske læreanstalts. Derfor opsøger han oberst Bjerregrav, men også dennes reaktion knytter sig til den verden, som først gennem barndomshjemmet, dernæst gennem Polyteknisk Læreanstalt, for L-P har været ensbetydende med et krav om, at han skal 'tilpasse sig' i sin 'dominerethed'. Og det er netop det han ikke vil. Over for den utilfredsstillende 'alienation' og 'dominerethed' har han nu udtrykkelig 'tilpasning' og 'dominans' som modalitetsobjekt: "Han følte Herskerblod i sine Aarer og krævede Plads til Højborgs ved Livets Taffel blandt Jordens frie og frelse Mænd" (ibid.). I forlængelse af nederlaget hos Bjerregrav og andre autoriteter fremstår efterhånden hele det danske samfund som kendetegnet af MKH-værdierne. Ikke i den forstand at det direkte er den brændende tro, som f.eks. hos Sidenius'erne, der er fremherskende, men samfundet er gennemsyret af "al den aandelige Vanførelse, der opklækkes af Kirkens falske Ydmyghed, og som i de protestantiske Lande gik i Arv fra Slægt til Slægt, forplantede sig ud i Befolkningen opefter og nedefter og endevendte alle Begreber ligesom i Kong Pukkelrygs Land, hvor det Smaa kaldtes stort og det Skæve lige" (1/p. 120). "Som han der [i barndomshjemmet] havde følt sig hjemløs mellem Forældre og Søsken, følte han sig nu som en vildfarende Fremmed i det hele hjemlige Samfund" (ibid.). Kort sagt 'alienation', samt 'dominerethed', fordi han, ud over at han er fremmed i samfundet, samtidig er knyttet til det som et af dets ofre.

6. *Den seksuelle sekvensrække* består også af tre, hvis man ser bort fra L-P's første kontakt med seksualiteten i den sorte Olines skikkelse. Med sine tilnærmelser fremkalder hun en sand sideniusk frygtreaktion hos ham, der viser, at den faderlige indoktrinering i hvert fald har virket på dette punkt. Anderledes set kan man i denne indoktrineringens uregelmæssige virkningsgrad føle sig fristet til at ane en sammenhæng med det forhold, at 'non-seksualitet' indgår både i den indledende og afsluttende lykketilstand, altså i MNN. I forbindelse med Lisbeth er det måske muligt at påstå, at

L-P's seksuelle frigørelsesforsøg er lykkedes, men det holder ikke i det lange løb, han får ret hurtigt "Afsmag for disse Allemandspiger med deres Raaheder og Prellerier, deres Lopper og snavsede Kamre" (1/p. 54). Og hermed befinder han sig i en utilfredsstillende, dysforisk resultattilstand.

Efter denne afslutning ændrer han meget naturligt sin forestilling om, hvori lykken består på dette felt. I stedet for Lisbeths kontante seksualitet tiltrækkes han nu af mere luftige og romantiske kærlighedseventyr. Samtidig med at han bereder sig til at realisere sine forestillinger sammen med fru Engelhardt, pålægger han sig som en generel retningslinje i forbindelse med kvinder 'samvittighedsløshed', forstået som en koldblodig udskiftning af dem hvis de frembyder problemer; herved vil han sikre sig, at han alene kan uddrage den rene sanselighed af dem. I stedet for gennem en konsekvent udførelse af disse planer at blive lykkelig, ender han i den rene elendighed, samtidig med at han opdager, at hans tvangsophold i familiens MKH-sfære har sat sig alvorlige, men indtil da kun latente spor.

Endelig bliver også L-P's forbindelse med Fransisca et nederlag for bestræbelsen på at etablere et lykkebringende seksualliv. Det sanseligheds-evangelium, han har opstillet og stadig holder fast ved, bliver ganske vist ikke anfægtet under selve forbindelsen, hvor han hele tiden nægter at lade den munde ud i en tilbagevenden til småborgerskabet. Men da det bliver forbi, og det så alligevel viser sig, at han overløstes af 'samvittigheden', føler han fuldt og helt denne reaktion som et nederlag.

De to sekvensrækker kan nu kort resumeres. L-P har i dem begge lidt en række nederlag, der alle har betegnet en skuffelse af hans forventning om at nå lykken. Det har de, idet han overalt har mødt de kendte negative MKH-værdier, hvor han troede at kunne finde et positivt alternativ. Den polytekniske læreanstalt, den institutionaliserede ingeniørstand og det danske samfund har afsløret deres Sidenius-karakter. Men også inde i sig selv har han til sin beklagelse og overraskelse fundet spor af det forhadte sideniuske.

7. *"Den store sekvens"*. Den dysforiske resultattilstand, som de to rækker konsekvente nederlag munder ud i, er dybtgående og langvarig. Da han herefter formulerer sig et nyt modalitetsobjekt, er dette en fuldstændig manifestation af MKP-værdierne. Den sekvens, der hermed indledes, kan sænkes ned på en større eller mindre del af det følgende tekstlige forløb. Det kan forekomme rimeligt at betragte hele forløbet, frem til L-P på Kærsholm endelig kvitter sine storhedsdrømme og bryder forbindelsen med Jakobe, som én lang sekvens. Den er særdeles kompleks og kan uden vanskelighed inddeles i flere sekvenser både på den ene og den anden led. For overskuelighedens skyld bliver den imidlertid her behandlet som én. Det kan lade sig gøre, idet der allerede med en gennemgang af modalitetsobjektet er berørt en betydelig del af det væsentlige. For det

første indgår der ligesom tidligere 'tilpasning' og 'dominans', mens hans helt generelle tanker om "Jordens frie og frelse Mænd" er ved Jakobes hjælp blevet specificeret til forestillingen om "Ingeniørens naturlige Førerstilling i Nutidens Kulturkamp" (1/p. 173). Denne kulturkamp bygger på en vision af og tro på "det Vidunderrige, hvortil en kraftig Industri forholdsvis hurtigt vilde kunne omskabe Landet" (ibid.). I denne MKP-a-manifestation spiller foruden Jakobe også Nathans skrifter den rolle, at de bidrager til en mere præcis beskrivelse af det MKH-manifesterende danske Sidenius-samfund, som det fremtidige skal være en benægtelse af. Selv om der således i modalitetsobjektet er indbygget et alment sigte i det, han kæmper for, glemmer han på intet tidspunkt, at det er ham selv og hans personlige hævndelse, det primært, i sidste instans udelukkende, drejer sig om. Det ses f.eks. i hans abnorme selvoptagethed; han kan bl.a. ikke blive træt af at snakke om sig selv og de triumfer, der venter ham i fremtiden. I denne henseende vil hans vandbygningsprojekt i realiseret tilstand, foruden naturligvis 'dominans' og 'tilpasning' blandt den ny tids mænd, betyde tilfredsstillelse af hans selvhævdelsestrang, idet han på den måde vil få et bevis på sin genialitet og øvrige storhed. Kort sagt spiller MKP-b. en væsentlig rolle i det, han stræber efter. MKP-c. er en negation af Sidenius'ernes "Ringeagt for alt "timeligt Gods"" (1/p. 168) i den forstand, at man i stedet for at foragte disse sager skal tilegne sig dem og sætte pris på at besidde dem. Dette hører med til de mål, L-P forfølger, især da han er kommet ud over sin instrumentelle opfattelse af rigdommen. Den bliver et mål i sig selv, selv om han også mener at kunne iagttage hos Salomons, at den giver mulighed "for et Menneskes sunde aandelige Vækst, for den rolige og frie Karakterudfoldelse" (ibid.). Den seksualitet, der interesserer ham, er stadig udelukkende den sanselige, og det er den, der drager ham mod Nanny både i begyndelsen og flere gange senere. Således er forholdet til Jakobe i mindre grad en manifestation af MKP-d., i højere grad af MKP-e. På trods af hvad han momentant kan foregøgle sig, er hovedsagen i forførelsen og forlovelsen et nøgternt overlæg om at bruge hende som middel til at realisere projektet og blive rig. Det kommer tydeligt frem, f.eks. da han drømmer om den tyske pengeprinsesse, der er 50 millioner værd. I den forbindelse fortæller han også sig selv, at hans stræben egentlig er den rene altruisme, at han udelukkende gennem projektet og rigdommen arbejder for "det almene Vel" (1/p. 257). Samtidig, foruden mange andre steder, afslører han, at hans handlinger overhovedet ikke er underkastet andre fordringer end kravet om, at de skal gavne ham selv, MKP-f. Det bør strengt taget heller ikke falde ham svært at honorere dette krav, da det, helt bortset fra hans 'egoisme', er hans erklærede stræben ikke at lade sig hæmme af samvittighed og den slags; erfaringen har lært ham, at den kan være en alvorlig hæmsko i lykkejagten. Som nævnt manifesterer vandbygningspro-

jektet både MKP-a. og -b., men i en vis forstand er det lige så meget MKP-h., der er sagen i disse planer. Det er expliciteret i overvældende grad: bølgemaskiner skal ligge "i Brændingen og malke den for dens Kraftindhold" (1/p. 247), de skal "forvandle de Naturmagter, vi hidtil har betragtet som vore Fjender og Landets Ødelæggere. . . Vestenvinden, Bølgeslaget, Luft-Uroen i det hele. . . at forvandle dem til vor sande Rigdomskilde, et uudtømmeligt Kraftvæld, der vil kunne omskabe netop vore fattigste Egne til et sandt Eldorado" (1/p. 20)); kort og godt drejer det sig om "en stadig fuldkomnere Undertvingelse af Naturen" (1/p. 254).

Vi må her stort set nøjes med at konstatere, at det hovedsageligt ikke lykkes L-P at realisere dette modalitetsobjekt, og for så vidt som han i en vis forstand delvis gør det, bliver han ikke lykkelig ved det. Nederlagstendensen i dette stort anlagte forsøg på at vinde lykken viser sig første gang, da L-P's far dør. Herefter bliver han, med kortere afbrydelser, i stadig højere grad et offer for en indre kamp mellem, hvad der kaldes hans levetrang, og de sideniuske dæmoner, som allerede i de forudgående seksuelle sekvenser afslørede deres tilstedeværelse og magt. Denne indre kamp er en af de ting, der determinerer nederlaget, som efter moderens død bliver uafvendeligt.

8. Medieringssekvensen. L-P har nu stiftet grundigt bekendtskab både med MKH- og med MKP-kompleksets manifestationer, og begge har vist sig alt andet end lykkebringende. Meget logisk bliver næste trin i lykkejagten en afprøvning af, om den skulle befinde sig i en kombination af de to komplekser, som i hvert fald hver for sig har vist deres umulighed. Det bliver et forsøg på at mediere 'hinsidigheden' og 'dennesidigheden', på at eje hinsidighedstroen uden at henfalde til Sidenius'ernes livsfornægtende praksis. Men vel at mærke er det en anden og mere beskeden MKP-manifestation, der nu foresvæver ham, det er en stille og behagelig hverdagslykke. I modalitetsobjektet har han nu både MKH-a. og MKP-a., sidstnævnte som en tro på 'dennesidighedens' og 'materialitetens' transcendens, der skal leve sammen med 'hinsidighedstrascendensen'. Der indgår også både MKH-b. og MKP-b.: på den ene side opgiver han at være det store ekstraordinære menneske, for hvem hverdagslykken er alt for lille, men på den anden side ønsker han alligevel ikke helt at destruere sit selv, han vil gerne lade det manifestere sig i eksperimenter og opfindelser. Han giver afkald på de millioner, han tidligere har drømt om og stræbt efter, men han ønsker dog alligevel ikke at falde hen i den rene armød. Han vil i hvert fald kunne forsørge kone og børn, altså både MKH-c. og MKP-c. Hvad det seksuelle angår, kommer han også ind i et både-og, idet han foruden formeringen, der går godt nok sammen med det sideniuske, ikke helt har slået det sanselige ud af hovedet. Ganske vist er Nannys sensualitet ham lidt for farlig, men til gengæld tiltrækker Inger ham netop med sin

svale skønhed, der minder ham om Fransiscas sødme. M.h.t. de øvrige punkter i de to komplekser er det kun MKH-h. og MKP-h., der træder tydeligt frem. L-P's forhold til naturen er kendetegnet af samme dobbelthed, som i de nævnte tilfælde: han har opgivet sin tidligere stræben efter den konsekvente betvingelse af naturen, og ved flere lejligheder tenderer han mod en sideniusk frygt for den, når den viser sine mere barske sider. Samtidig vil han dog alligevel sysle med sine vindmotorer. Det er en dobbelthed, der genfindes i det forhold, at nok arbejder han med reparationer af naturen, men mere bliver det heller ikke. Således falder det omfattende reguleringsprojekt til jorden.

Foruden denne ændrede og dobbelte manifestation i modalitetsfeltet af MK-værdierne indeholder den ny sekvens også en væsentlig ændring m.h.t. de sociale værdier, nemlig den at hans tidligere og udtrykkelige stræben efter 'dominans' falder væk. Den sås tydeligt i hans fornægtelse af den hverdagslykke, som den polytekniske læreanstalt kunne tilbyde ham, og hvor hans erklærede kontramål var at sidde "til Højboards ved Livets Taffel blandt Jordens frie og frelse Mænd" (1/p. 42). Nu er det derimod den så foragtede "godtkøbslykke", han vil søge at praktisere, og hertil hører, at han blot ønsker 'tilpasning' i en fredssommelig familiestruktur og implicite heri en beskeden plads i samfundshierarkiet i det hele taget, såvel som i de subgrupper han måtte komme i forbindelse med. Det skal her understreges, at den familietilpasning, der er tale om, netop ikke er kombineret med et ønske om at være en dominerende patriark, hvilket senere viser sig.

L-P kommer først gradvis til bevidsthed om sit medierende modalitetsobjekt; ligeledes strækker forsøget på at realisere det sig over et omfattende tekstafsnit lige fra den første tid på Kærsholm og frem til adskillelsen fra Inger og børnene. Som den foregående sekvens kunne hele denne bevægelse deles op — f.eks. foregår L-P's forgæves kamp for at erhverve troen i flere tempi —, men hovedtrækkene i hele dette sidste forsøg på at finde lykken i 'kulturen' er givet med ovenstående. Lige så gradvis som i øvrigt i denne sekvens dukker det negative resultatfelt efterhånden frem. Således har han allerede stillet trosforsøgene i bero, inden han rigtig er kommet i gang med at etablere familielykken. I sidste ende samler det hele sig imidlertid sammen til en resultattilstand af så massiv dysfori, at han kun ser døden som udvej. Han følger sig som offer for en uovervindelig splittelse mellem en trang til at kaste sig ud i denne verdens tummel, MKP-komplekset, og en MKH-betinget uvilje og manglende evne til at gøre det. "Her fandtes ingen Bro over Svælget, Aandens Gilding eller Legemets — saadan stod Valget!" (2/p. 270). Med denne dom har han skrevet gravskriften over sit medieringsforsøg. Alligevel fortsætter det hele i en vis inertitilstand, indtil to episoder understreger fiaskoen. Begge har at gøre med en kraftig følelse af seksuel utilstrækkelighed. M.h.t. sanseligheden mener han bag Ingers ærbare facade at kunne ane stærkere

drifter end dem, han selv har været i stand til at vække i hende og i stand til at leve op til. I hendes forhold til den mandige proprietær Brück sporer han, at denne har de evner han selv mangler. Foruden denne sensuelle utilstrækkelighed ser L-P også tydeligt i Hagbarths reaktioner over for ham, at han er ude af stand til at udfylde rollen som far. Han forkøbler barnet med en ufrivillig faderlig forbandelse som den han selv har fået "og som havde gjort ham fremmed og fredløs her paa Jorden" (2/p. 314).

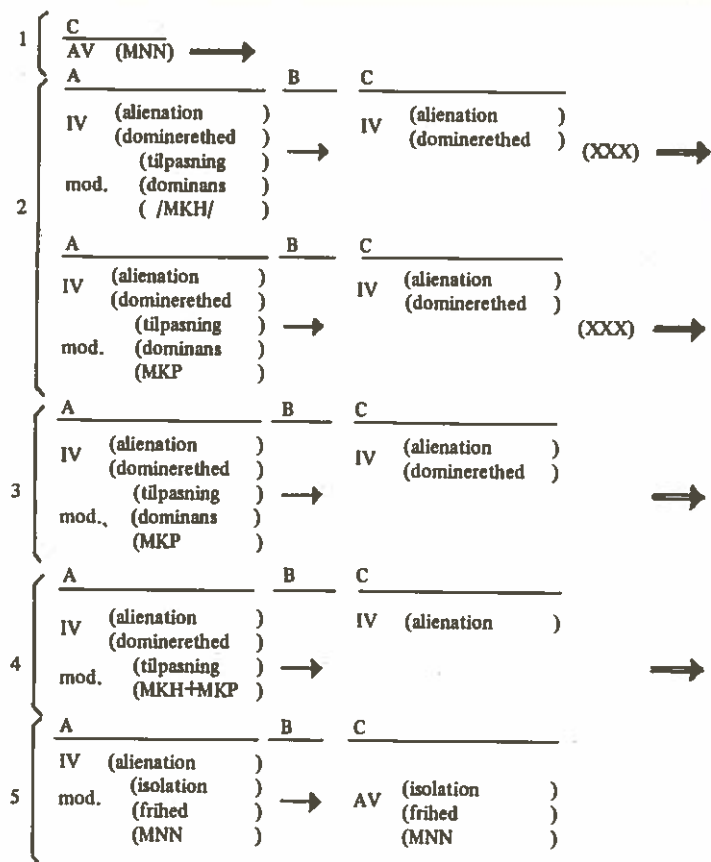
9. *Lykkeseekvensen.* I det modalitetsobjekt, der følger efter dette ekstremt dysforiske resultatfelt, er det i første omgang kun de 'naturlige' sociale kvalifikationer, 'isolation' og 'frihed', der indgår. Først da de er realiseret, åbnes muligheden for erhvervelse af MNN-værdierne. Således når han gennem et brud med 'kulturens' 'integration' og 'bundethed' frem til lykken.

MNN-a. manifesterer L-P i kraft af sin bevidsthed om og tro på naturtranscendensen. 'Selverkendelsen', MNN-b., bliver fremhævet som det, der sætter ham i stand til at komme ud over den 'splittelse', der har karakteriseret hans væren i 'kulturen'; han erkender den og neutraliserer den på den måde. Derudover indgår i den autentiske praksis en lidenskabelig udfoldelse "ud mod Virkelighedens eller ind mod Tankens eller op mod Drømmens Verden" (2/p. 340). For L-P's vedkommende må den nærmest siges at være vendt mod "tankens verden" og bestå i hans filosoferinger. Men ydermere besidder han MNN-c.-værdien i kraft af sit generelt erkendende forhold til verden, som sætter ham i stand til at "høste frisk Erkendelsesglæde af enhver Oplevelse, den ringeste saavel som den største, ja selv den smerteligste" (2/p. 333). Det sidste ses i hans vellystfyldte forhold til lidelsen, der ved sin næsten udtrykkeligt seksuelle karakter bliver en erstatning for hans gennemførte 'non-seksualitet', MNN-d. I 'isolationen' er de sociale relationer begrænset til et absolut minimum, men for så vidt som der altid vil bestå et vist mindstemål, er de over for andre MNN-mennesker præget af 'solidaritet'. Det fremgår her af, at L-P testamenterer sine penge til Jakobe og hendes arbejde. (At Jakobe også praktiserer MNN-værdier, og hvordan hun gør det, omtales nedenfor.) Over for andre mennesker er forholdet imidlertid præget af 'desinteresse', d.v.s. en mangel på interesse i at hjælpe andre til besiddelse af de autentiske værdier, for "herom kunde det ene Menneske ikke meddele det andet Raad" (2/p. 332); MNN-e. 'Det gode for det godes skyld', MNN-f., må også henvise til testamenteringen, men er i øvrigt mest aktuelt i modsætningen til den kristne praksis. 'Troen på naturens harmonisering', MNN-g., er også afledt af kristendommen, mere præcist af dens 'samvittigheds'-problem. Som en løsning på dette problem står troen på naturens evne til at bringe alt i balance: "den rige, den vise og miskundelige, som veed Raad for alt, som gavmildt erstatter paa den ene Led, hvad vi har

mistet paa den anden" (2/p. 342). L-P besidder den, idet han karakteriserer sin skæbne således: "Saa blev jeg da en Verdenserobrers alligevel!" (2/p. 340). Et overbevisende eksempel på, at L-P's flugt bort fra 'kulturen' virkelig har bragt ham i 'forening med naturen', MNN-h., er, at hans dødskamp får sympatetisk akkompagnement af et rasende stormvejr. Mere stilsfærdig er den generelle harmoni, han går rundt i ude i ensomheden. Man kunne muligvis anlægge den betragtning, at han er kommet i harmoni, idet han i sit klejnmodige vejassistentarbejde får tilgodeset sine MKH-lyster, mens de modsatrettede MKP-tendenser finder udtryk i hans sammenpugning af penge; vel at mærke er disse beskæftigelser i dette tilfælde ikke manifestationer af kulturtranscendenserne, men tilsammen af naturtranscendensens 'harmonie'.

10. *Forløbsmodel.* Hele dette L-P's forløb fra den barnlige til den afsluttende lykketilstand vil i en formaliseret beskrivelse kunne tage sig ud som ovenfor. A, B, C betegner sekvensens tre dele. Transformationerne mellem sekvenserne er angivet med \Rightarrow . IV er en forkortelse for de inautentiske, utilfredsstillende værdier, L-P besidder i de pågældende situationer. Tilsvarende står AV for de autentiske værdier, i modalitetsfeltet dog altså kun formodet sådanne. AV i resultatfeltet er bekræftede, reelt lykkebringende værdier. (XXX) efter de to første sekvenser betyder, at de her er gentaget tre gange. Når de er anbragt over hinanden sigter det til, at de tekstligt er vævet ind i hinanden. Den øverste beskriver L-P's stormløb på ingeniørautoriteterne. At disses sande MKH-karakter er skjult for L-P angives med /—/. Den nederste gentagne sekvens er en beskrivelse af hans første forsøg med seksualiteten. Efter disse to rækker følger hele "den store sekvens", hvor vandbygningsprojektet og Jakobe er de vigtigste MKP-manifestationer; dernæst kommer medieringssekvensen og til sidst den successekvens, der ender med at bringe ham lykken.

11. *L-P's panderter.* Teoretisk består der en mulighed for, at L-P's forsøg på at finde lykken i de to 'kulturelle' komplekser og i en kombination af dem ikke har været ihærdigt nok og således savner overbevisningskraft. For mindst med syvtommersøm at få slået fast, at den 'kulturelle' væren er absolut dødelig og ødelæggende for individet og ikke blot for L-P, behøver man kun at kaste et blik på de bipersoner, der udgør panderter til helten. Samtlige har en skæbne, der enten ender i selvmord eller i en tilstand af åndelig død, begge umiskendelige belæg for det korrekte i sammenkoblingen af 'kultur' og 'død'. Foruden efter disse to former for 'død' fordeler panderterne sig på den smukkeste måde i dem, der har sat deres liv ind på MKH-værdierne, dem, der har sat det i MKP-værdierne, og dem, der har foretaget en mediering af de to komplekser. D.v.s. efter nøjagtig det samme mønster som L-P's livsforløb. Således fører disse personer alle

'kulturens' mulige eksistensformer til deres konsekvente ende: 'døden'; selvmordet eller den åndelige død. Hermed leverer de det fuldstændige bevis for 'kulturens' dysfori, som L-P af hensyn til sin fortsatte beståen som romanperson har været afskåret fra at føre. Forholdet mellem L-P's pendants i 'kulturen' kan stilles således op:

	MKH	MKP	MKH+MKP
selvmord	Fjaltring	Iversen	Neergaard
åndelig død	Bjerregrav Eberhard	Steiner Dyhring	Blomberg

12. *Lykken*. Betydningen af L-P's og hans pendants livsforløb fremstår nu klart som et udsagn om, at 'kulturen' er "De Dødes Rige" – for at sige det med en Pontoppidan-titel. Den 'natur', der står som 'kulturens' positivt valoriserede modsætning, er hidtil blevet beskrevet i L-P's MNN-manifestation. Det er ovenfor blevet sagt, at 'individualitet – immaterialitet' karakteriserer MNN-værdierne og de 'naturlige' sociale værdier. Det lader sig nu konkretisere i forbindelse med L-P's manifestation af dem. 'Individualitet' skulle være given, både i tilknytning til 'isolation' og 'desinteresse'. 'Immanens'-tanken findes både i forestillingen om det nyttige i 'selverkendelse', MNN-b., og i MNN-c.: "Selvudfoldelsens Instinkt (...) der var nedlagt i alt det skabte" (2/p. 332), "den selvskabende Kraft" (2/p. 340). 'Erkendelsen' af tingenes iboende natur knytter an til den samme forestilling. Også i 'det gode for det godes skyld' ligger tankegangen og MNN-g. indebærer, at essensen ligger i tingene. MNN-h. kan forstås som foreningen af disse essenser. 'Harmoni' som et karakteristikon ved lykken træder også frem i de to sidste MNN-punkter.

Imidlertid lader relateringen af de to grupper sig ikke føre videre end til dette punkt, hvor der bliver fire tilbage: 'uendelighed', 'dennesidighed', 'immaterialitet' og 'non-seksualitet'. Måske kunne der tænkes at ligge en hund begravet her. Men først må det lige slås fast, at de fire størrelser vitterlig er manifesteret. I den indledende gennemgang af den konstitutionelle model blev gjort opmærksom på, at 'naturens' 'uendelighed' var at finde i de positive beskrivelser af bjergenes isøde, af havet og det barske Vestjylland, hvor 'kulturen' næppe har evnet at sætte sig spor. Første gang L-P kommer i kontakt med denne 'uendelighed' under opholdet i Alperne, bereder den ham en uhyggelig oplevelse. Han erkender hvor lidt den menneskelige stræben, organiseret i MKP-komplekset, måler i forhold til "disse stivnede, i evig Ligegyldighed hvilende Stenklumper. (...) Og bagved? Tomhed! Tomhed! Iskulde! Dødsstilhed. - - - ." (1/p. 283). At hans oplevelse af 'kulturens' 'endelighed' og hans stræbens futilitet er nedtrykkende, følger meget naturligt af hans placering midt i MKP-komplekset. 'Naturen' knyttes her sammen med døden, men allerede på dette sted anes denne som en positivitet: "Det, vi kaldte Død, var det maaske bare en anden Form for Liv, som alene lod sig fornemme gennem "Sjælens" vakte Sanser?" (1/p. 283). Senere, f.eks. da han går ved stranden under forlovelsesfesten, oplever han igen 'naturens' 'uendelighed', og dragningen mod den vokser. Til sidst er ændringen fuldstændig, idet det nu fremstår som lykken at være "et Menneske, i hvis Blik Uendeligheden afspejlede sig i al sin Klarhed, Dybde og Ro" (2/p. 342). 'Uendeligheden' er her defineret ved klarhed, dybde og ro; hvad der mangler, er dens tomhed, iskulde og dødsstilhed. Men 'naturen' har ikke mistet disse egenskaber (Hvordan skulle den også lige pludselig kunne det?), idet det netop og kun er i kraft af sin menneskeforladthed og vilde tilstand, at den

er 'uendelig'. I øvrigt optræder klarhed, dybde og ro kun denne ene gang, som samtidig er det eneste sted, hvor 'uendeligheden' er direkte menneskeliggjort, d.v.s. hvor essensernes sammensmeltning, 'foreningen med naturen', er helt explicit. Men den etableres også for L-P i og med, at han slår sig ned ude ved det yderste hav "i et fattigt, vejrisket Land, hvor Faarene selv ved Midsommertid har ondt ved at bjerpe Føden" (2/p. 331). Dette landskab er vildt og menneskeforladt og med sin beliggenhed ved havet så nær 'naturens' 'uendelighed' som det er muligt at komme i Danmark.

'Dennesidighed' er manifesteret i det forhold, at L-P ikke tror på en fortsat eksistens i en hinsidighed. Konsekvensen heraf må være en øget opmærksomhed mod det dennesidige. Det slår for så vidt også til, men ikke, som det hyppig forekommer, ved en glæde ved de jordiske ting. I stedet for en sådan 'materialitet' har vi "ådeligheden", 'immaterialiteten', som det positive ved jordelivet. Det ytrer sig f.eks. i L-P's nøjsomhed og forsagelse, i det hele taget i det 'naturlige' livs fornægtelse af den materielle eksistens. Lykkens 'immaterielle' karakter træder tydeligt frem i det forhold, at L-P kan være lykkelig, samtidig med at hans krop ædes op af kræftsygdommen. Tilsvarende gælder for den forkroblede dreng fra Mors. — 'Non-seksualiteten' er helt i overensstemmelse med fornægtelsen af 'materialiteten'. At den så ganske afgjort ikke er en tilfældighed, kan man få bekræftet i bipersonerne: de tre, der begår selvmord, gør det alle p.gr.a. "kvinderne".

Man kan da spørge sig, hvad det er for en jordisk lykke, der kan identificeres med en benægtelse af 'materialiteten' og 'seksualiteten', de to ting der ellers må siges at være konstituerende for menneskets eksistens, i hvert fald når den betragtes som en rent 'dennesidig' affære. For det gør den i 'L-P', jfr. bl.a. benægtelsen af den kristne 'hinsidighed'. Svaret på spørgsmålet må blive, at det er en eksistens som L-P's og krøblingens, "en Stakkel, hverken Mand eller Kvinde" (2/p. 342). Men han er ikke mere stakkel, end at det er ham, som når lykken, og ikke hans livskraftige bror, hvis liv står i 'materialitetens' og 'seksualitetens' tegn, og som af samme grund ikke får "hin sjette Sans, der skænker Sjælen dens dybeste Nydelser" (ibid.). Forudsætningen for at få den, at nå lykken, er forkroblingen. Drengen bliver drevet ud i lemlæstelse og invaliditet af en straffende far; men hvad der kunne se ud som en tragedie, viser sig som vejen til den dybeste lykke. Også L-P bliver lemlæstet af en straffende far, omend det er rent psykisk; resultatet er en splittet sjæl, der ikke lader ham finde ro nogetsteds. Dette, der kunne synes at være noget negativt, bliver imidlertid også for ham vejen til den dybeste lykke. Han drives af forkroblingen, af "den faderlige forbandelse", ud i 'isolationen', som indebærer 'friheden' og lykken i øvrigt.

Kombinationen af 'dennesidighed', 'immaterialitet' og 'non-seksualitet' gør lykken til noget rent ådeligt, samt til noget begrænset, tidsbegrænset.

Men samtidig indgår der i den 'uendelighed', det på enhver måde ubegrænsede. Heri ligger der ganske tydeligt en modsigelse. Hvad er den rette betegnelse for identificeringen af 'livet', 'naturen', lykken med kombinationen 'immaterialitet', 'dennesidighed' og 'uendelighed'? En smagende, nydende dødsdrift. Ikke døden som noget selvforsvoldt eller som noget uerkendt. Men som noget man er offer for, som en proces der kan nydes, smages, følges, elskes. På den måde tilvejebringes i dennesidigheden sammensmeltningen med 'naturen', tomheden, 'uendeligheden', allerede inden den fysisk fuldbyrdes. Denne harmoniske, smagende afventen af døden i pagt med døden, den er livet! lykken!

13. *Den menneskelige natur.* Det siges undertiden, at der om ikke andet i 'L-P' ligger den klassiske og klassisk smukke opfordring: "Kend dig selv!". Det gør der også for så vidt som 'selverkendelse' indgår i MNN-komplekset. Men det er en selverkendelse, som på helt fundamental måde er problematiseret. I L-P's tilfælde går erkendelsen ud på at finde grunden til hans konsekvente 'alienation' her i verden. I første omgang finder han den i den sideniuske livsfjendskab, over for hvilken det følger gælder om at bringe den stærke livsudfoldelse til magten og til sejr. I den forbindelse fremsættes den opfattelse, at ulykkerne alene skyldes kristendommens forplumring og stækning af de stærke viljer. Da denne kristendommens virkninger viser sig også at have berørt ham selv, hengiver han sig en kort overgang til dyrkelse af de gamle romere, som af rent tidslige grunde har kunnet undgå alt det, "hin blegnæbbede Kastrat fra Nazareth" (1/p. 339) satte i gang. Næste trin er en erkendelse af, at den livsfornægtelse, han har set som alene betinget af kristendommen, at "den syntes at have sine rødder i selve den menneskelige Urgrund, at suge Næring fra et Instinkt, der laa uden for Naturen, og som, hvor det i det hele taget fandtes, tilsidst overvandt denne" (2/p. 270). Bortset fra at det kun er den ene af komponenterne, der kaldes natur, har vi altså en oprindelighed bestående af to kræfter, to principper, der bekæmper hinanden, og hvoraf det ene, det destruktive, altid har overtaget, når det er tilstede. Denne tosidighed omtales ikke videre og erkendes ikke videre, selv om man muligvis kunne sige, at den går igen i L-P's splittelse. For den analyseres heller ikke, det fremgår ikke, hvilken karakter hans ikke-forkroblede psykiske konstitution ville have haft, "dersom ikke Livet fra hans tidligste Ungdom var bleven mistænkeliggjort" (2/p. 315). Det interessante i denne forbindelse er, at den fortsættelse, der ikke følger efter dette "dersom", d.v.s. angående L-P, kan findes andetsteds, ligesom de konsekvente MKH- og MKP-manifestationer kunne det. Den kan findes hos de mænd, som ikke er forkroblede af en hård barndom, og som ikke er underkastet modsigelser af en eller anden art. Det drejer sig om Salomon og den unge proprietær Brück. Til gengæld, og det er pointen, er de blottet for alt andet end 'materialitets'-akkumule-

rende og seksuelle evner. At det udelukkende er i disse aktiviteter, de har deres styrke, er metaforiseret i et enkelt træk, nemlig talen: Philip Salomon siger aldrig noget bortset fra en lille smule om penge, og den unge proprietær er plaget af stammen og i øvrigt aldrig direkte talende.

Vi har altså endnu et tegn på, at MNN-manifestationen, lykken, in casu 'selverkendelse', forudsætter forkrobningen. Dertil skal det så på det kraftigste bemærkes, at denne 'selverkendelse' ikke fører ud over en konstatering af splittelsen. Den fører ikke frem til en opfattelse af en ikke-forkroblet menneskelig 'natur'. Hvordan skulle en sådan i øvrigt også kunne formuleres, når 'naturens' kendetegn er 'immaterialitet', 'dennessidighed' og 'uendelighed'? Den eneste menneskelighed i overensstemmelse hermed er den, som L-P og krøblingen fra Mors repræsenterer. Hvad mere er, 'selverkendelsen' fører end ikke til, at L-P finder sin identitet, som det undertiden hævdes, han gør. Spørgsmålet om hans "sande Jeg" (2/p. 338) forbliver uafklaret til det sidste. Metaforisk kan det aflæses i det forhold, at han næsten har mistet synet, da han på dødslejet får bragt et spejl for at betragte sig selv. Men det smagende, nydende fortsætter til det sidste.

14. Seksualiteten. Seksualitetens dysforiske karakter er fremgået af MNN-d.-manifestationerne og af de seksuelt betingede selvmord. Seksualiteten tilhører og konstituerer 'kulturen', som det gælder om at slippe ud af, inden den helt lemlæster sine ofre. Der er imidlertid nogle, som den ikke har disse destruktive virkninger på, og det er, foruden Philip Salomon og Brück, — kvinderne. De er de eneste, som kan leve i 'kulturen' uden på en eller anden måde at forkrobles. Det gælder fru Engelhardt: L-P flygter og Neergaard skyder sig. Det gælder fru Lea, der først lever i et lykkeligt ægteskab på følelser, dernæst i et andet, men også lykkeligt, grundlagt på fornuft. Det gælder L-P's mor, der gennem lidelser og elleve børnefødsler afslører en Cæsars styrke. Det gælder Nanny, der har det som en fisk i vandet, samtidig med at hun fordrejer hovedet på mændene og får dem til at skyde sig. Det gælder hofjægmesterinden, der får det hele til at flaske sig, både seksuallivet og religionen. Og det gælder Inger, for hvem der ikke eksisterer andre problemer end at have det lunt og frodigt og føde børn. Ingen af alle disse er plaget af dybtgående problemer, og hvis de i en eller anden henseende har haft dem, er de kommet over det. Endelig burde måske også Fjaltrings kone nævnes, idet hun m.h.t. levedygtighed afviger fra de andre kvinder. Grunden til denne afvigelse må søges i Fjaltrings religiøse lidenskab, der ved sin styrke har udelukket enhver tilpasning fra hendes side; for ellers er hun ligesom de øvrige kvinder "en rig, fuldblodig Natur skabt til Solskin og Glæde" (2/p. 328).

'Kulturen' nedbryder mændene, så de ender enten i selvmordet eller i en tilstand af åndelig død (forudsat at de har en "ånd"; Salomon og Brück har det ikke), mens kvinderne klarer sig, tilmed godt. Ud fra denne

fordeling ville det ikke være urimeligt at betegne 'kulturen' (materialiteten og seksualiteten) med 'feminitet' og den 'non-seksuelle' 'natur' med 'maskulinitet'. Karakteristikken finder støtte i beskrivelsen af 'naturen' som noget vildt, grusomt og storslået og ikke som det lune, frodige og frugtbare moderskød, hvor det 'uendelige', som åens strømmen bringer bud om, er opdyrket og indlemmet i 'kulturen'.

15. Jakobe. Endelig kommer vi til det punkt, som nogen mener dementierer alt det ovenstående, nemlig Jakobe. Mit postulat er, at hun hører hjemme i 'naturen' med dens karakteristika og ikke repræsenterer en eller anden form for "positiv kultur". For at starte med hendes livsforløb går det hende på samme måde som L-P, blot med den forskel, at det helt specifikt er hendes seksualdrift, der forgæves søger at manifestere sig på en tilfredsstillende måde i 'kulturen'. Først lider hun nederlag for "sin lidenskabelige Trang til at finde Forstaaelse og Genkærlighed" (2/p. 150), og på samme måde går det, da hun i stedet prøver at etablere tilfredsstillende interpersonelle relationer på andre områder. Da hun bliver voksen, bereder ulykkelige forelskelser hende lige så store skuffelser, ikke fordi den fuldbyrdede kærlighed viser sig inautentisk, men simpelt hen fordi den ikke er realiserbar. Ligesom tidligere reagerer hun med at søge compensation andre steder, kærlighedstørsten bliver til kundskabstørst. Senere ændres dette til en MKP-a.-manifestation, hvilket fører hende i retning af L-P, hvis stræben hun forsyner med en storslået ideologisk udsmykning. Ved dette sammenfald, hvor L-P stræber efter MKP-værdierne, og hvor Jakobe med sin MKP-a. expliciterer en fælles transcendens, nærmer hun sig igen det seksuelle. Det starter med at L-P's "brede Næver og plumpe Skuldre" (1/p. 201) ses i sammenhæng med kampen for "en ny tid", men med sit stormløb nedbryder L-P denne camouflage for hendes oprindelige, utilfredsstillende seksuelle lidenskab. Hun er selv klar over det og affinder sig nødtvungent og skamfuldt med endnu engang at have MKP-d. som modalitetsobjekt. Det lykkes heller ikke sammen med L-P at bringe det frem til en lykkelig fuldbyrdelse, han kan kun rent momentant leve op til hende, men er ellers ude af stand til at honorere hendes stærke følelsesmæssige krav, og hun må endnu engang konstatere umuligheden af en seksuel autenticitet i 'kulturen'. Hun søger atter compensation ved i stedet for L-P's kærlighed at sætte på hans ydre succes, men samtidig med at denne ændring foregår, vender L-P sig bort fra sit projekt, og de er da lige så langt fra hinanden som før. Da nederlaget endeligt er beseglet med bruddet, koncentrerer hun sit sidste håb til seksualitetens formeringsaspekt. Det dødfødte barn er endnu et bevis på 'kulturens' død, på de interpersonelle relationers ulykkebringende og umulige karakter.

Jakobes filantropiske arbejde er en sublimering af hendes seksualdrift. Når sublimeringen i modsætning til tidligere lykkes denne gang, skyldes

det, at hun har taget skridtet fra at søge lykken i en besiddelse af 'kultur'-værdierne til at søge den og finde den i 'natur'-værdierne. Når der hyppigt tales om, at Jakobe er et konstruktivt modstykke til L-P's eskapisme, er det rigtigt, for så vidt som objektet for hendes virke er 'kulturen' og ikke som for L-P's vedkommende blot selvet. Men hun står selv uden for 'kulturen', omgivet af "Modstand og Mistænkeliggørelse" (2/p. 335). Hun er 'isoleret' og 'fri' i forhold til det samfund, som hun i al partikularitet bearbejder. Hun står i 'naturen', og derfra søger hun at bibringe de stakkels 'kultur'-individer, nærmere betegnet børnene, "det Grundfond af lyse og frugtbare Livsindtryk, som de senere kan have at tære paa og som kan gøre dem mere modstandsdygtige i Tilværelseskampen" (2/p. 260); mere modstandsdygtige end den kirkeligt opdragede ungdom. D.v.s. at det gælder ikke så meget om at reformere 'kulturen', men om at udstyre individet ('individualiteten' fornægter sig ikke) bedst muligt med et forsvar til "denne morderiske Tilværelseskamp" (2/p. 212). Bag ved denne målsætning ligger opfattelsen af det moderne samfund som værende af en given, nødvendig og uforanderlig karakter. Elendigheden kan man så søge at afhjælpe med "Renlighed, Orden, Tugt" (2/p. 335) og med "Lys, Luft, Vand og regelmæssige Maaltider" (ibid.). I disse principper, der er det sidste, der nævnes om Jakobes virke, ligger der ikke nogen vision af et frit og retfærdigt samfund, men kun nogle regler, der skal afbøde den pågående industrialiserings værste virkninger gennem dosering af 'natur'-elementer, luft, lys, vand. Men netop herved manifesterer Jakobe MNN-a., hun tror på disse naturelementer; hun 'erkender sig selv', MNN-b. (cf. 2/p. 213 & 337), omend det ikke spiller så stor en rolle som for L-P. Endvidere udfolder hun sig i overensstemmelse både med sin egen 'natur' (den sublimerede seksualdrift) og med den ydre, hvis område hun søger at udbrede med sine principper; MNN-c. Angående hendes egen 'natur' bliver den som hos L-P identisk med den psykiske forfatning, som 'kulturens' forkrobling har efterladt hende i. Det ses således også i hendes manifestation af 'non-seksualitet', MNN-d.

Hvis Jakobes placering i 'naturen' fortsat synes at være mindre utvetydig, bl.a. p.g.a. hendes overensstemmelse med storbyen, kan det lønne sig, ligesom andetsteds, at se på metaforikken. Det lader sig på den måde afklare, at det, der drager hende mod storbyen, er dens lighed med det store hav: det var "med noget af en Vellystfornemmelse, hun følte Verdensbyen lukke sig om hende som en brusende Brænding" (2/p. 212), "dette sydende og lysstrålende Menneskehav" (ibid.); "der var noget af Bølgens eventyrlige Dragnig i denne morderiske Tilværelseskamp, i denne vilde Omtumlen, i det uophørlige Op og Ned, der lige til Undergangens Øjeblik blev ved med at lokke med nye grænseløse Muligheder" (ibid.). Hvor morderisk den er skjules ikke: "Hun vidste godt, hvor meget ondt det gemte i sit mørke Dyb, hvor mange stakkels Skibbrudne det daglig

bundfældede og begravede i sit Slam. Hun kendte de store Verdensstæder uhjælpelige Skarer af Fattige, denne graablege og huløjede Armød" (ibid.); "hun forstod saa godt, at de trods Sult og Elendighed blev ved med at klamre sig til Stenbroen, indtil Døden bortskyllede dem" (ibid.). Den fuldstændige gennemførte metaforik i disse citater skulle overbevise om, at det, der fører hende sammen med storbyen, er dens hav-karakter og dennes overensstemmelse med hendes hvileløse sind, der har de samme egenskaber: hun "havde brugt det Udtryk om sit Sind, at det var hvileløst som Havet. Det passede" (2/p. 218). Således har vi også her MNN-h., 'forening med naturen'. At det er en 'natur' af den tidligere fastslåede karakter, viser den næsten monomane fremhævelse af storbyens væld, dens 'uendelighed'. Også 'natur'-kompleksens 'individualitet' genfindes, nemlig i Jakobes decideret elitære stilling. Hun hører ikke til vraggodset, men til "Menneskehedens Førere" (2/p. 213), for hvem det gælder, at "kun i Kampen var der Lykke" (ibid.). Det er denne hendes individuelle lykke, det drejer sig om, ligesom det i L-P's stræben er hans alene. Begge finder lykken uden for 'kollektiviteten' og i en benægtelse af det, der funderer den: 'materialiteten' og seksualiteten. Den forskel, der består mellem dem, angår hendes evne til at handle, mens L-P må nøjes med at tænke og ellers sidde hen. Sagt i havmetaforikken står Jakobe til havs ud i menneskehavet, mens L-P ikke kommer nærmere end til grænsen mellem land og hav. Således ses også her den kvindelige overlegenhed, som kunne konstateres inden for 'kulturen', og her som dér er det seksualiteten, der ligger bag den kvindelige styrke, selv når den som hos Jakobe er sublimeret.

16. *Ideologien.* 'L-P's budskab ligger i det positivt valoriserede 'natur'-kompleks. Dettes beskaffenhed gør budskabet til den sorteste og dybeste politiske reaktion. Den gør det, fordi løsningen på menneskets ulykke i en ond verden angives at være en tro på og forening med den evige, mennesketomme natur, d.v.s. med døden. Oplevelsen af menneskets problemer har således resulteret i en længsel efter de steder, hvor der ingen mennesker er og følgelig heller ingen problemer. Et meget væsentligt af de oplevede problemer er seksualiteten eller rettere den seksualneurose, der så ganske åbenbart er på færde. Når jeg taler om oplevelsen af verdens ondskab og af seksualiteten som del af denne ondskab, forudsætter jeg en oplevende og skrivende person, og denne er naturligvis Pontoppidan. Grunden til at han på denne måde inddrages, er mindst af alt interesse for hans person som en afgrænset og autonom størrelse. En relevant betragtning går i stedet ud på at se ham som knudepunkt for socio-økonomiske og ideologiske strukturer. I lidt forenklet form kan det gøres ved at betragte ham som "oplever" og "afprøver" af to ideologiske systemer, hvis gyldighed han i 'L-P' dementerer. Det drejer sig dels om det kristne, sideniuske, dels om "den ny tids" ideologi. De afsløres begge som falske,

som værende ude af stand til at give mennesket en tilfredsstillende forklaring på en utilfredsstillende verdens tilstand. Sidstnævnte har været for iøjnefaldende, den har mast sig på. Deraf skarphe den i den pontoppidanske beskrivelse af elendigheden. Men konsekvensen, han drager, er at etablere et nyt ideologisk system, der siger, at elendigheden er så stor, at der ikke er anden udvej end at flygte længst mulig bort fra de interpersonelle relationer, der ses som hele ondets rod. Her er der så ikke andet end døden tilbage, den store udfrielse, ikke til en 'hinsidighed', men til tomheden, 'uendeligheden'. Verden er så elendig, at det ikke kan betale sig at prøve at ændre den. Det er den "sandhed", man ufrivilligt belæres om, når man læser 'L-P' uden at gøre sig dens betydning klar.

Den sekundærlitteratur om 'L-P', der i første række hentydes til ovenfor, er:

Frandsen, Ernst: Årgangen, der måtte snuble i Starten. Gyldendal 1965² pp. 62-77.

Hansen, Aage Lærke: Fra dannelsesroman til udviklingsroman. IN: Kritik nr. 8, 1968.

Kristensen, Sven Møller: Digtning og livssyn. Gyldendal 1959, pp. 57-91.

En mere omfattende analyse af 'L-P' findes i min: Dødens Gilding, Munksgaard 1971, hvor bl.a. også den nævnte sekundærlitteratur er behandlet.

Lars Peter Rømhild

N.F.S. Grundtvig: De Levendes Land

Det Poetiske er en hypotetisk Sætning i Konjunktiv, det Mythiske er en hypotetisk Sætning i Indicativ.

(Kierkegaard: Om Begrebet Ironi)

Manuskriptet til Grundtvigs digt *De Levendes Land*, formentlig fra februar 1824, bærer ingen titel; denne er fra en senere og afvigende version af digtet, trykt i L. C. Hagen: Historiske Psalmer og Rim til Børne-Lærdom, 1832.

De Levendes Land er ofte omtalt og parafraseret i Grundtvig-litteraturen. Blandt talrige behandlinger tør man fremhæve *Kaj Thanings* personal- og tankehistoriske undersøgelse: "Grundtvigs Møde med Irenæus — hans Vej til 'Dagningen' og 'De Levendes Land'" (Grundtvig-Studier 1953) og *Peter Skautrup's* filologiske gennemgang "De Levendes Land" (Grundtvig-Studier 1956). Ingen af disse hver på sin vis overordentlig givende artikler griber dog om det der i vort perspektiv synes at være nælden, nemlig det paradoksale forhold at digtet (i str. 5) tilsyneladende fornægter sit eget forehavende: det fornægter digtekunsten.

Dette paradoks gælder ganske vist kun såfremt man opfatter teksten som et digt. Det er også muligt at betragte den som en profetisk åbenbaring; det er ikke utænkeligt at digteren selv har anlagt en sådan betragtning og derved undgået paradoksens brod. Denne betragtningsmåde vil ikke få tilslutning i det følgende, der vil se teksten som et digt. (At forfatteren ikke anses for et orakel her, betyder naturligvis ikke at vi forbyder os selv at gøre sådanne iagttagelser om *digtets jeg* som at det optræder besværgende, manende, skuende, profeterende o.s.v. — i rollen som *vates*; vi læser digtet "i god tro", men forholder os passende skeptiske over for Grundtvig).

Denne undersøgelse af teksten som digt vil derfor snarere ligge i forlængelse af nogle antydninger hos *Torben Brostrøm* (i en anm. af Steen Johansens udvalg af Grundtvigs digte 1963, optrykt i "Ti Års Lyrik, Kritik og Kronik 1956-65", 1966, s. 11-13) end af de to ovennævnte afhandlinger.

Brostrøm taler om en bogstavelighed i billederne, selv i Grundtvigs mest hieroglyfiske poesi og citerer som eksempel herpå str. 7 af *De Levendes Land*. Han fortsætter om dette digt:

Det er i øvrigt et af de mest komplicerede og delvis kaotiske digte, set fra et struktur-synspunkt. Ikke at tale om, at det undsiger den poesi, det selv lever af, men dets bevidste hentydning til og polemik mod Kingos *Far Verden, far vel!* har medført en række barokke billedtyper og